

Régi(módi) történet – új(abb) kontextusban

Eddigi vizsgálataim szerint Esterházy Péter *Harmonia caelestis*ében – melynek alcíme: *Számozott mondatok az Esterházy család életéből* – a 175., 179., 180., 181., 190. és 191. „mondat” (fejezet) jelentős részben szó szerinti átvétel Szabó Magda *Régimódi történetéből*. Az Esterházy-féle „Szabó Magda-filológáról” e tekintetben elmondható, hogy előbbi szerző – egy-két kivételtől eltekintve – pontos, szó szerinti (és természetesen jelöletlen) átvételekkel élt. Ezzel együtt gyakorlatilag ugyanazokat a technikákat alkalmazta, mint a 18. századi prédikációszerző kompilátorok – például névcserét, szűkítést és bővítést alkalmazott és sorrendi módosításokat hajtott végre.¹

A névmódosításra ad példát a 180. és a 190. mondat:²

190. mondat

SZABÓ MAGDA

„Anyánk hasonlíthatatlanul többet beszélt a gályarabról, a királyi tanácsosról, IV. Béláról vagy a kapitányról, mint a saját apjáról, akiről kellett, de annál bizarrabb adatokat közölt, ha faggattuk, mert hol azt mondta róla, hogy földbirtokos volt, hol azt, hogy semmi, hol, hogy tisztviselő Pesten a Ganz gyárban, hol meg – ez volt a legszebb, legabszurdabb – hogy uszodaigazgató.”³

ESTERHÁZY PÉTER

„Édesanyám hasonlíthatatlanul többet beszélt a gályarabokról, a királyi tanácsosról, IV. Béláról vagy a kapitányról, mint édesapámról, akiről kellett, de annál bizarrabb adatokat közölt, ha faggattuk, mert hol azt mondta, hogy földbirtokos volt, hol azt, hogy semmi, hol, hogy tisztviselő Pesten a Ganz gyárban, hol meg – ez volt a legszebb, legabszurdabb –, hogy uszodaigazgató.”⁴

¹ A 18. századi szövegátvételek típusairól bővebben: Ocskay György: Pázmány hatása Kelemen Didák prédikációiban. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1982. 436–448. és Hargitai Andrea: Kelemen Didák prédikációinak Pázmány-kompilációi. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2001. 638–656.

² A szövegeket a kompilációvizsgálatok gyakorlatának megfelelően táblázatban közlöm. Az egyező szövegrészeket félkövér betűtípussal jelölöm.

³ Szabó Magda: *Régimódi történet*. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1978. 37. A regény idézetei e kiadásból származnak, a továbbiakban a főszövegben oldalszámmal jelölöm a hivatkozás helyét.

⁴ Esterházy Péter: *Harmonia caelestis*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 2000. 192. A regény idézetei e kiadásból származnak, a továbbiakban a főszövegben oldalszámmal jelölöm a hivatkozás helyét.

180. mondat

SZABÓ MAGDA

„Rickl Mária okos asszony, sokat is tud Iuniorról, s mégsem eleget, arról például fogalma sincs, hogy a pallagi, nagyhegyesi, a halápi pusztán, mindenhol, ahol csak Rickl birtokok vannak, nincs olyan szénakazal, amely tövében az ifjabb Kálmán ne feküdt volna örökké kielégíthetetlen szenvedélye vállalóival, nem érzi meg a folyton ideált cserélő, de igazi testi kapcsolatot igénylő Iuniornál, hogy olyan valami uralkodik rajta, aminek még az ő erős keze sem szabhat más irányt, és Jekyl, aki a családi Bechstein zongora hangjai mellett a kishúgaival együtt énekelget, nem azonos Hyde-dal, aki bárkit ledönt, aki hajlandó ráhallgatni, s aki egy-egy ilyen szerelmi feszültséggel vibráló óra kedvéért minden esküt megtör, minden adott szót elfelejt.” (89–90.)

ESTERHÁZY PÉTER

„Édesanyám okos asszony, sokat is tud apámról, s mégsem eleget, arról például fogalma sincs, hogy a pallagi, nagyhegyesi, a halápi pusztán, mindenhol, ahol csak, itt édesapám neve következik, birtokok vannak, nincs olyan szénakazal, amely tövében édesapám ne feküdt volna örökké kielégíthetetlen szenvedélye vállalóival, nem érzi meg (a mamám) a folyton ideált cserélő, de igazi testi kapcsolatot igénylő apámnál, hogy olyan valami uralkodik rajta, aminek még az ő erős keze sem szabhat más irányt, és Jekyll, aki a családi Bechstein zongora hangjai mellett a kishúgaival együtt énekelget, nem azonos Hyde-dal, aki bárkit ledönt, aki hajlandó ráhallgatni, s aki egy-egy szerelmi feszültséggel vibráló óra kedvéért minden esküt megtör, minden adott szót elfelejt. Elfelejt.” (173.)

Az idézett szövegrészekben nyilvánvalóan nem okoz problémát, hogy a *Régimódi történet* szereplőit bizonyos „következetlenséggel” illesztette Esterházy saját művébe: hol Rickl Máriát, hol Jablonczay Lenkét helyezte „Édesanyám” szerepébe. Eljárása természetesen összhangban áll a kötet egészének szövegalkotási eljárásaival: hiszen ezen a néven illetett (csaknem) minden női szereplőt. Ő maga így nyilatkozott erről:

Tehát én nem csinállok semmi mást, csak megnézem az alanyt, és az alanyt kicserélem azzal a szóval, hogy ’édesapám’. Ez elsőre nem látszik valami nagy dolognak, nem is nagy dolog, de nagyon termékenynek bizonyult, mert a nyelv elvégez helyettem bizonyos munkát, mégpedig éppen a tabu irányában, tehát amikor nekem döntést kéne hoznom, hogy valóban le

merek-e dolgokat írni, akkor ezen nem kell gondolkodnom, mert a nyelv gondolkodik helyettem, és a nyelv bátrabb, mint én.⁵

A Szabó Magda-regénnyel való egybevetés külön is felhívja a figyelmet arra, hogy Esterházy a lehető legnagyobb mértékben bontja fel a forrásművek szövegstruktúráját. Az utóbbi példa azt is jól mutatja, hogy szívesen alkalmazott aprólékos módosításokat is – jelen esetben az utolsó szó ismétlését, ami igen erős nyomatékosító szereppel bír.

A szó szerinti átvételek szűkítésére a 191. mondat szövege – különösen annak első része – ad példát:

191. mondat

SZABÓ MAGDA

„Jablonczay Lenke másnap, mint ahogy, ha tehetne, mindennap, felsétált a debreceni **korzóra**, és addig járt fel s alá a városháza környékén, amíg egy olyan ismerős rá nem köszönt, akit a férje munkahelyéről ismert. A tisztviselő kalapot emelt, tovább akart menni, anyám megállította. A Kis-mester utcai Hírlap hajdani szomorú kis riportere már gyerekkorában megszerezte azt a rutint, hogy szóra bírja az embereket a hírekre szomjas Melinda kedvéért, a harminckét éves Jablonczay Lenke vidám csevegéséből gyakorlottabb fül se hallotta volna ki az aggodalmat. Az időjárásról beszéltek, a háborúról, a közellátásról, Szabó Elek kollégája gratulált a nagy örömhöz, amelyet – Elektől tudja – őszre várnak. »Valóban nagy öröm – mosolygott Jablonczay Lenke –, ennél tisztábbat, nagyobbbat másnak

ESTERHÁZY PÉTER

„Édesanyám egy véletlen folytán (ez nem ugyanaz a véletlen volt, mint a Rajk-pör esetében) megtudhatta, mennyit is keres édesapám. (A **korzón** összefutott apám egy kerbankos kollégájával, aki mint valami madár nyújtogatta a nyakát, mint aki keres valakit, anyám meg is kérdezte, kit keres, ő meg zavartan megmondta, hogy kicsit kevesebbet, mint apám, **nyolcvankét koronával** vagy pengővel vagy rhenus forinttal **kevesebbet**.)

⁵ „Én egy kiegyensúlyozott magyar úr vagyok” Esterházy Péterrel beszélget Vickó Árpád. *Úzenet*, 2000. <http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/51/esterhazy.html> (Letöltve: 2018. 03. 26.)

se tudnék kívánni. Miért nem nősül meg?» »Én – képedt el a tisztviselő –, most? Elég, ha magam szűkölködöm. Nem mindenki olyan bátor, mint Elek, s nem is akkora művész, hogy mindenre telik neki abból a napról napra kevesebbet érő fizetésből.« »Egy ügyes asszony semmiből is kijön – biztatta anyám. – Nem illik ilyet kérdezni, de mennyit keres maga?» A kis ember kollégája mondott egy összeget, s hozzátette, ez éppen **nyolcvankét koronával kevesebb**, mint az Eleké. Jablonczay Lenke váltott vele még pár szót, aztán elköszönt. Nem volt kedve hazamenni, befordult a Kossuth utcára, átvágott a Batthyáynyn, kísétált a temetőbe.

A Jablonczayak sírján gyökeret eresztett a borostyán, anyám leereszkedett a vörös kőperemre, gondolkozott. Kereste magában az indulatot, amiért becsapták, s nem találta, valami zavart érzett helyette, mintha valaki egy éjszaka átfestette volna az ágya felett azt a képet, amelyet elalvás előtt még megigazított, s az reggelre mást mutatna. Delet harangoztak, indulnia kellett, míg a Domb utca felé haladt, be-benézett a boltokba, nyomorultul üresek voltak. Otthon az ebéd készen várta, Anna tyúkot főzött, azt mondta, a gazda küldte a hajdúval. **Beszélgetésre a házaspár között este került sor, amikor a gyereket már elaltatták, Jablonczay Lenke közölte a férjével, világosítsa fel, miből élnek ilyen szokatlan bőségben**, mert sikerült megtudnia, mennyi a fizeté-

Este, amikor a gyerekeket elaltatták, édesanyám közölte a férjével (édesapám), világosítsa föl, miből élnek ilyen szokatlan bőségben.

se, és tudni szeretné, honnan fedezte az elmúlt és az idejé költségeit. Azt várta, Szabó Elek zavarba jön, de nem jött zavarba. Megint csak mosolygott, s azt mondta neki: »Kölcsönökből.« »Kölcsönökből? – riadt meg Jablonczay Lenke. – Kinek tartozik maga voltaképpen?« Szabó Elek azt válaszolta: »Mindenkinek.« Anyám azt mondta nekem, úgy megdöbbsen, hogy faggatni se tudta tovább, de apám akkor már beszélt, s amit mondott, teljes abszurditásában olyan gyönyörű volt, hogy az egyszerű szavakra nemhogy megforgatni nem tudta volna, elejtette a fejeét. » Nem volt gyerekkora – magyarázta Szabó Elek –, ott nőtt fel a Kismester utcán, enni sem kapott tisztességesen. Nem becézték. Nem szerették. Mikor jómódba került, akkor sem a megfelelő ajándékokat kapta – tudja, mennyire becsülöm Bélát, de Bélának nincs fantáziája. Azt akartam, hogy újakezdje az életét, hogy jóvá tevődjék az a kettétört és megalázott fiatalság. Szeretem magát, és azt akartam, hogy öröljön, hogy minden napra legyen örölnivalója. Azt akartam, hogy élje a mesét. Nem élte? Nem örült?« »Micsoda örölség! – mondta anyám. – Istenem, micsoda örölség! És ki adott magának kölcsön ebben a világban, amiben egyszerűen nincs hitel?« »Mondom, hogy mindenki« – fordult felé az arc, amiről azt hitte, ismeri, és amit holtig nem ismert meg senki. Jablonczay Lenke bólin-

Azt várta, apám zavarba jön, de nem jött zavarba. Megint csak mosolygott, és azt mondta neki, kölcsönökből. Kölcsönökből?, riadt meg anyám. Kinek tartozik maga voltaképpen? Mindenkinek. Anyám úgy megdöbbsen, hogy faggatni se tudta tovább, de édesapám akkor már beszélt, s amit mondott, teljes abszurditásában olyan gyönyörű volt, hogy az egyszerű szavakra nemhogy megforgatni nem tudta volna, elejtette a fejeét. Azt akartam, hogy újra kezdje az életét (édesanyám), hogy jóvá tevődjék az a kettétört és megalázott fiatalsága. Szeretem magát, és azt akartam, hogy öröljön, hogy minden napra legyen örölnivalója. Azt akartam, hogy élje a mesét. Nem élte? Nem örült? Micsoda örölség!, mondta anyám. Istenem, micsoda örölség! És ki adott magának kölcsön ebben a világban, amiben egyszerűen nincs hitel? Mondom, hogy mindenki, fordult felé az arc, amelyről azt hitte, ismeri, és amelyet holtig nem ismert meg (senki). Édesanyám bólintott, nem volt nehéz elhinni. Ki tudott ettől az embertől megtagadni valamit? És az ennivaló?, kérdezte tovább. A húgaim küldték faluról, felelte édesapám, és itt megbicsaklott a hangja, először. Maguktól vonták meg. Anyám gondolatban újra látta a hallgatag kisasszonyokat, akikkel alig váltott pár szót, felállt, kiemelt egy irkát Kisbéla iskolatáskájából, s arra kérte a férjét

tott, nem volt nehéz elhinni. Ki tudott ettől az embertől megtagadni valamit? »És az ennivaló?« – kérdezte tovább. – »A húgaim küldték faluról – felelte Szabó Elek, és itt megbicsaklott a hangja, először. – Maguktól vonták meg.« Anyám gondolatban újra látta a hallgatag papkisasszonyokat, akikkel alig váltott pár szót, felállt, kiemelt egy irkát Kisbéla iskolatáskájából, s arra kérte a férjét, diktálja le neki, kinek és mennyivel tartozik. »Ezentúl úgy élünk, mint a többi szegény ember, letörlesztünk és megadunk mindent. Ha még egyszer megtudom, hogy kölcsönkér valakitől, elválok magától is. Jön a gyerek, a maga gyereke. Hogy indítja neki az életnek?« »Haragszik rám? – kérdezte Szabó Elek, nem büntudattal, mosolyogva, mintha mulatna a feleségén, milyen komoly, milyen kis szigorú. – Úgy érzi, becsaptam?« A kérdés megint csak abszurd volt, mert becsapta, de nem úgy, ahogy embereket be szoktak csapni, nem kára lett belőle, haszna – hogy lehet erről beszélni? »Haragudtál?« – kérdeztem anyámtól évtizedekkel később, cigarettáztunk mind a ketten, kortyolta a kávéját. Megrázta a fejét, aztán csak néztük egymást, nagy titkok tudói, Szabó Elek felesége meg a gyereke. Ugyan, ki tudott rá haragudni valaha?» (407–409.)

(édesapám), diktálja le neki, kinek és mennyivel tartozik. Ezentúl úgy élünk, mint a többi szegény ember, letörlesztünk és megadunk mindent. Ha még egyszer megtudom, hogy kölcsönkér valakitől, elválok magától is. Jön a gyerek, a maga gyereke. Hogy indítja neki az életnek? Haragszik rám?, kérdezte a papám, nem büntudattal, mosolyogva, mintha mulatna a feleségén (édesanyám), milyen komoly, milyen kis szigorú. Úgy érzi, becsaptam? A kérdés megint csak abszurd volt, mert becsapta, de nem úgy, ahogy embereket be szoktak csapni, nem kára lett belőle, haszna – hogy lehet erről beszélni? Haragudtál?, kérdezte anyámtól évtizedekkel később a fia, cigarettáztak mind a ketten, kortyolta a kávéját (édesanyám). Megrázta a fejét, aztán csak nézték egymást, nagy titkok tudói, édesapám felesége meg a gyereke. Ugyan, ki tudott rá haragudni valaha?» (192–193.)

Az apró szövegmódosítások együttes alkalmazásával összességében igen jelentős mértékű filológiai munkát végzett Esterházy a Szabó Magda-szövegen. Jó példa erre a 175. és 181. mondat szövegalkotásának behatóbb vizsgálata:

175. mondat

SZABÓ MAGDA

„De jegyezze meg magának, ha ő nem volna, akit szeretne a maga elgondolásai szerint, tisztességesen férjhez adni annak idején, ő, a nagynya megszakítana minden érintkezést Emmával; **hús rabja cédával** sem a Gacsáryak, sem a Sirók, sem a Bánnyayak nem tartottak soha kapcsolatot.” (122.)

„Lenkét egy hétre eltiltja a színháztól, pedig a lányok legnagyobb gyönyörűsége, mikor beülhetnek a páholyba, ahol lelkesednek, sírnak, pecsenyévé tapsolják a tenyerüket, s aztán **kiparancsolja az udvarra, megmutatja neki, hogy közösül a kandúr a nőténymacskával. Anyám menekülne, dédanyám ott tartja, míg csak a szerelmi viharnek vége nincs. »Ezt akarják a férfiak – mondja Rickl Mária –, hát úgy vigyázz, mert az anyád is így kezdte. Nélkülünk vagy Bartókné nélkül szóba ne merj állni egy férfival, s el ne felejtse, amit láttál. A porba akarsz hasalni, mint az állatok? Mert a szerelem odavisz.«**” (239–240.)

ESTERHÁZY PÉTER

„Az egyik nagypapám, az anyai, a másik nagypapám alkalmazottja volt, jószágigazgató vagy mi a bánat. Édesapám már kora gyermekkorában nagy szemeket meresztett a mamámra, kinek sárgatulipános szoknyájából kiharangozott a táncosnő lába. A nagymamám, az apai, ezt nem nézte jó szemmel, nem lenézésből, ellenkezőleg, a mamámat óvta a papámtól, akit ismert. Bár éppenséggel a családokat sem tartotta egymáshoz valóknak. Mi magosan vagyunk, hegyipásztor hegyipásztorral. (Verzió: puli pulival, agár agárral.) Édesanyámat úgy gondolta kigyógyítani édesapám-ból, hogy **kiparancsolta az udvarra, s megmutatta neki, hogy közösül a kandúr a nőténymacskával**, mert épp a kandúr közösült a nőténymacskával. **Anyám menekülne, de a kegyelmes asszony ott tartja, míg csak a szerelmi viharnek vége nincs. Ezt akarják a férfiak – mondja Rickl Mária –, hát úgy vigyázz, mert az anyád is így kezdte. Nélkülünk, fejedelmi többesben beszélt, szóba ne merj állni egy férfival, s el ne felejtse, amit láttál. A porban akarsz hasalni, mint az állatok? Mert a szerelem odavisz.** Édesanyám nem kí-

vánt a porban hasalni, mint az állatok,
de az hevesen foglalkoztatta, hogy a
szerelem hová visz. Tovább harango-
zott hát édesapámnak. (Nagyanyám:
hús rabja céda.)” (169–170.)

Az idézett szöveg jó példa a kompilatív szöveg kibővítésére, illetve újabb kontextusba helyezésére. Mint az ábra is szemlélteti, a szöveg egy (kisebb) része kereszthivatkozás, a Szabó Magda-regény egy korábbi részéből.

181. mondat

SZABÓ MAGDA

„Te kis szőke
Te kis szőke szobalány,
adj egy csókot szaporán,
ne félj, nincsen itt senki,
a ténsasszony nem jön ki.

Ne reszkess, kis angyalom,
nincs itt senki, ha mondom,
add csak hamar, szaporán,
mert majd jönnek igazán.
Debrecen, 1878. február 3.” (62.)

„Junior úgy érzi, szétpattan a feje, en-
gedékeny parasztlányokkal enyeleg,
akikhez verset ír, mint első debreceni
próbálkozásuk idején, lesi régi imá-
dottait a korzón, azokat is megénekli,
a biztonságban élő, gazdag fiatalasz-
szonyokat; Emma meglesi a kint ha-
gyott verseket, és **kijavítja férje he-
lyesírási hibáit.**” (198.)

ESTERHÁZY PÉTER

„Amikor édesanyám megtalálta édes-
apám titkos füzetét, a vastagfedelűt,
teli az idegen asszonyoknak írt ver-
sekkel, **Te kis szőke szobalány, adj**
egy csókot szaporán satöbbi, fogta
a ceruzáját, meghegyezte, EBER-
HARD FABER 1207 2,5 = HB, és **ki-
javította a helyesírási hibákat.** (Az-
tán később, **egy Guttman Ilához s**
Csanak Margithoz írt költemény
közé, beírja házasságuk halálos íté-
letét: Mosás, október 28. Lepedő
három, abrosz nyolc, asztalkendő
nyolc, párnahéj hét, paplankendő
három, törülköző hat, női ing hu-
szzonegy, férfiing huszonkettő, bu-
gyogó tizenegy, szoknya tizenhat,
zsebkendő tizenhat, strimpfli ti-
zennégy, kapca nyolc, portörő három,
tányértörő három, hat tarka
orczatörő és két asztalkeskenő,
lábravaló hét.)” (173.)

„Hát egy Guttman Ilkához, s egy Csanak Margithoz írt költemény közé, a kemény fedelű füzet egyik lapjára beírja házasságuk halálos ítéletét:

Mosás, október 28.

Lepedő három,
abrosz nyolc,
asztalkendő nyolc,
párnahéj hét,
paplanlepedő három,
törülköző hat,
női ing huszonegy,
férfiing huszonkettő,
bugyogó tizenegy,
szoknya tizenhat,
zsebkendő tizenhat,
strimpfli tizennégy,
kapca nyolc,
portörölő három,
tányértörölő három,
lábravaló hét.” (124.)

Ezt a szöveget a Szabó Magda-könyv három különböző részéből ollózta Esterházy – a versrészletet egyenesen az író által közzétett „szöveggyűjteményből”. Esterházy tehát egyfajta sajátos hivatkozást illesztett az eredeti szövegbe – ami tulajdonképpen pontos, filológiai szempontból korrekt forrás-használatot jelent.

A 179. mondatban a sorrendi cserék figyelhetők meg:

179. mondat

SZABÓ MAGDA

„Az első **füzet végén ott a naplója**. Heteken át olvastam a verseit, s nagyanyám szerelmes leveleit, amelyeket szintén a vastag fedelű füzetben találtam meg. »Mikor szabadítasz már ki ebből az unalmas börtönből? – sír

ESTERHÁZY PÉTER

Nem volt édesapámnál **házasságra alkalmatlanabb ember**. Neki **magának se voltak illúziói a saját személyét illetően, ő is tudta magáról, hogy képtelen a hűségre, hogy nincs ereje ellenállni semmiféle kísértés-**

a tépett papírra vetett üzenet. – Mindig rád gondolok. Délelőtt egy kis fehér egérrel planétát húzattam.« Nem restelltem összeállítani, hogy nagyapám tizenhat éves korától, 1876-tól 1906-ig, utolsó bejegyzéséig, hány olyan asszony-lány nevét **rögzítette kalligrafikus betűkkel (többnyire piros tintával és apró virágdísszel kicifrázva az indiszkrét közlést), akiért rajongott. A hölgyeket titkos jelzésekkel minősítette is** – az említett, tisztes debreceni családok majd mindegyik a bizalmas lajstromba került tagját ismertem nagy- és dédanya korukban –, nagyapám naplóját tanulmányozva ugyan törtem a fejemet, mi lehet a kriptogramok megfejtése, mit rögzített a megfejthetetlen jelekkel. Minősítő jelzései között van keresztforma, van egy a bétához hasonló, van egy dőlt, áthúzott v betű, egy p, egy c, a közepén ponttal. Csak kettőhöz írt magyarázatot: a pontos közepű U azt jelenti: régen nem érdekli, s két pont, ugyanúgy elhelyezve: »Auch nicht.« Sokat tűnődtem azon is eleinte, hogyan változhatik olyan gyakran az írása, aztán azt is megfejtettem, egyik-másik vers alatt, majdnem olvashatatlanul apró betűkkel ott állt a magyarázat: »Másolta Stenczinger Géza barátom; másolta Ilon húgom, Gizella húgom, Margit húgom, Gréf Lajos barátom.«

Nagyapám legénykorában a következőkbe volt szerelmes: Kovács Mariska, Bruckner Róza,

nek; egy esztendővel a házasságkötése előtt még mindig úgy jellemzi magát, neki naponta más lányra kerekedik kedve, s ő mindennap más nőt szeretne feleségül venni. A vastag fedelű füzet végén ott a naplója, benne tizenhat éves korától rögzítve kalligrafikus betűkkel (többnyire piros tintával és apró virágdísszel kicifrázva az indiszkrét közlést), akikért rajongott. A hölgyeket titkos jelzésekkel minősítette is, ezek között van keresztforma, van egy bétához hasonló, van egy dőlt, áthúzott v betű, egy p, egy c, a közepén ponttal. Csak kettőhöz írt magyarázatot: a pontos közepű U azt jelenti: régen nem érdekli, s két pont, ugyanúgy elhelyezve: »Auch nicht.« Az íráskép gyakori változására majdnem olvashatatlanul apró betűkkel ott állt a magyarázat: Másolta Stenczinger Géza barátom; másolta Ilon húgom, Gizella húgom, Margit húgom, Gréf Lajos barátom. Tehát: édesapám legénykorában a következőkbe volt szerelmes: Kovács Mariska, Bruckner Róza, Balogh Ilona, Szabó Veronka, Fazekas Mari, Schwarzenberg Milly, Fucks Irma, Guttmann Ilka, Csanády Piroška, Kálmánchey Mariska, Gáll Terka, Drahota Natália (az ő neve mellé később odaírta: Már nem kell!), Guttmann Laura, Zagyva Janka, Csanády Margit, Csanak Ilonka, Nánássy Mariska, Makó Ilka, Zucker Paula, Varga Ella, Csanády Ilonka, Löwenberg Zsófi-

Balogh Ilona, Szabó Veronka, Fazekas Mari, Kontay Milly, Fucks Irma, Guttmann Ilka, Csanády Piroska, Kálmánchey Mariska, Gáll Terka, Drahota Natália (az ő neve mellé később odaírta: Már nem kell!), Guttmann Laura, Zagyva Janka, Csanády Margit, Csanak Ilonka, Nánássy Mariska, Makó Ilka, Zucker Paula, Varga Ella, Csanády Ilonka, Löwenberg Zsófi-ka, Orosz Erzszi, Nánássy Róza, Piránszky Zsuzsika, Filotás Irén (ez gyűrűt ad neki, elfogadja léleknyugalommal, és később Margit húgának ajándékozza), Nánássy Erzszi, Bészler Nina, Fehér Linka, Nagy Erzsike, Révész Gizella, Hubay Teréz, Nagy Mariska, Márkus Anna, Kállay Szeréna, Riedl Erzsike, Ferenczy Ágnes, Budházy Anna, Szepessy Gizella, Grósz Melánka, Pallay Ilona, Sesztina Piroska, Beke Erzsike, Balogh Piroska, Vojnovics Ilka, Göltl Irma, Segenweiss Irma, Kubinyi Mariska, Brunner Jozefa, Mezey Gizella, Lux Gabriella, Otte Paula, Brunner Róza és Ida, Sóvágó Erzsike, Sesztina Ilona.

A listából hiányoznak a nem regisztrált pallagi, nagyhegyesi, bécsi és grazi alkalmi ismerősök, akik szintén nem lehettek kevesen.

Huszonkét esztendősen korábban kötötte végzetes házasságát, Gacsáry Emma, a felesége a lista szerint éppen az ötvenhetedik halálos szerelme volt. Mindkettőjük tragédiája, hogy Jablonczay Kálmán kemény kötéses

ka, Thököly Éva, Szabó Magduska, Nánássy Róza, Piránszky Zsuzsika, Filotás Irén (ez gyűrűt ad neki, elfogadja léleknyugalommal, és később Margit húgának ajándékozza), Nánássy Erzszi, Hubay Teréz, Riedl Erzsike, Sesztina Piroska, Beke Erzsike, Vojnovics Ilka, Göltl Irma, Segenweiss Irma, Lux Gabriella, Otte Paula, Brunner Róza és Ida, Sóvágó Erzsike, Sesztina Ilona. A listából hiányoznak a nem regisztrált pallagi, nagyhegyesi, bécsi és grazi alkalmi ismerősök (»Majd amikor a főtt lencs kikél, akkor tesszik ő nekem, hahahaha.«), akik szintén nem lehettek kevesen.”

(172–173.)

verseskötete az én kezembe került, és nem a nagyanyáméba. Nem lett volna olyan eszeveszett, sárréti nyár, a fiatal testnek olyan kívánczósága, amit ne tartott volna illedelmes féken a meghökkenés, hogy az ifjú költő egyszerűen áthúzta az egyik kisasszonynak írt vers ajánlását, s minden módosítás nélkül másnak dedikálta, majd egy harmadiknak, negyediknek. A Kis-mester utcában körötte élt nők ismerték Jablonczay Kálmánt, azt, hogy nincs **nála házasságra alkalmatlanabb ember**, nemcsak Második Anselmus lánya tudta, de Kálmán Iunior kölyök húgai is, akik a szép fiatal hölgyek szerelmi zálogait örökölték, és büszkén másolgatták költő bátyjuk izgalmas költeményeit. Nagypám írásaiból meglepő módon az derül ki, **neki magának se voltak illúziói a saját személyét illetően**. Versei, naplói olvasása közben ez döbbenett meg a leginkább: **ő is tudta magáról, hogy képtelen a hűségre, hogy nincs ereje ellenállni semmiféle kísértésnek, sőt a ránk maradt regény részletéből az is kiviláglik, hogy egy esztendővel a házasságkötése előtt még mindig úgy jellemzi magát, neki naponta más lányra kerekedik kedve, s ő mindennap más nőt szeretne feleségül venni.**” (81–83.)

„»Majd amikor a főtt lencse kikél, akkor tetszik ő nekem, hahahaha.«” (85.)

A leánynevek felsorolásában nyilván Esterházy tréfája Szabó Magduska, illetve Thököly Éva – Esterházy Pál felesége – nevének megjelenítése (Orosz Erzié helyett).

Kérdés természetesen, hogy Esterházy miként vélekedett az átvett szövegek felismerhetőségéről – azaz mennyire szándékolt ezekben az eredeti mű felismerése, illetve felismerhetősége. Ezt a kérdést szerencsére fel is tették Esterházynek és válaszolt is rá: *Az évek iszkolása – Esterházy Péter és Marianna D. Birnbaum beszélget* című kiadványban a következő párbeszéd olvasható erre vonatkozóan:

MDB: Fontos-e, érdekes-e egyáltalán, hogy a kritikus vagy az olvasó azonosítsa a vendégszövegeket az írásaiban? A visszatérő vendégszövegek leginkább a Bevezetésben tűnnek fel. Akarja, hogy felismerjék őket? Fontos ez a teljes szöveg számára?

EP: Kapásból azt mondanám, hogy nem. Más kérdés az, hogy aki semmit nem tud azonosítani, az nyilván olyan koordináták közt mozog, vagy olyan referenciákkal bír, hogy az egész intenciójáról is lemarad. Gondolom, hogy aki jól tudja olvasni a könyveimet, az per def. néhány dolgot azonosítani fog. [...] Nekem a hatás az érdekes. Az, hogy a szöveg testében egy idegen test van. Most egyfelől igaz, hogy ezek hasonulnak a szöveghez...

MDB: Vagyis belesimulnak a szövegbe...

EP: Egyfelől. Másfelől azonban mégiscsak idegen marad. Következésképpen valami billegés támad a szövegben. No most ez a billegés vagy remegés nagyon fontos. Ezt hozza az idézet; egy idézet hiába simul bele egy szövegbe, mert ha simul, ha nem simul, nem simul. Az abban meglévő irányok, melyek ugyan kiszabadítva a környezetből csak úgy-ahogy működnek – azok az irányok azért nem egészen ugyanazok, mint a szövegben meglévő irányok. Tehát valami feszültség támad. Az, aki soha semmit nem vesz észre, az ebből a remegésből sem vesz észre semmit – ami nekem fontos volna, vagy ami nekem egyedül fontos ebben az egészben.”⁶

Tény, hogy Esterházy több esetben is meghagyta a Szabó Magda-műben szereplő neveket – még az olyan emblematikus szereplőket is, mint Jablonczay Lenke vagy Rickl Mária – vélhetően a fentebb már említett „remegés” megtartásának szándékával.

⁶ Marianna D. Birnbaum: *Esterházy-kalauz*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1991. 10.

Érdemes megjegyezni, hogy a *Harmoniához* készített műjegyzékben nem szerepel a *Régimódi történet*. Helyette viszont feltüntetik az *Ókút* című regényt – melyből eddig nem azonosítottam átvételeket. Az is könnyen lehet, hogy nincs is benne. Ismeretes ugyanis olyan Esterházy-jegyzés, amely arra utal, hogy az író egynek gondolta a két művet:

Úgy járt (velem, nálam) Szabó Magda hajdanán, miként Márai. Amúgy nem volna ez rossz járás; minden könyve megvolt édesanyámnak; sorakoztak, akárcsak a Máraik, és én ettől bizalmatlan lettem; nőiesbe, úri-nősbe, polgárisba, valami lágyba vagy kontúrtalanba, biztonsági kűrbe, kultúrkellemesbe utaltam, olvasatlanul, „fiatal és kegyetlen voltam, még nem szerettem igazán senkit”. Húsz éve jelent meg a *Régimódi történet*, akkor olvastam, együtt az *Ókúttal* (melyre Bata Imre hívta föl a figyelmet), így is maradt meg bennem, jó emlékezetemben, mintha 1 könyv volna [...].⁷

Érdemes eljárásunk azzal az elgondolással, ami talán ezzel a remegéssel kapcsolatos. A kérdés az, hogy van-e, lehet-e olyan elemzési szempont, melynek segítségével leírhatjuk ezt – és így például értelmezni tudjuk a Szabó Magda-szöveg jelenlétét is. A *Harmonia caelestis* értelmezhetjük apa-regénynek is (Milosevits Péter egyenesen dekonstruált családregegynek tekinti),⁸ abban az értelemben, hogy sok egyéb mellett egyfajta apa-gyűjteményt is találhat benne az olvasó. Az is megfigyelhető, hogy számos műfaj is megfeleltethető ennek a szerkesztési módnak a *Harmonia caelestis*ben. Azaz feltehetően nem járunk messze az igazságtól, ha azt vélelmezzük, hogy Varga Domokos pedagógiai esszéjéből az apa pedagógiai szerepe, az Esterházy-inventárium pedig a történelmi, „nemzetségfő” családapát invokálja Esterházy művében. Ha Szabó Magda *Régimódi történetét* olvasva családregegyt tart a kezében az olvasó.

„Egy magyar mondás szerint: ha a Föld Isten kalapja, Magyarország a bokréta rajta. Azt kéne tehát csak tudnunk – a feladat! –, hogy Isten kalapja-e a Föld, s többé-kevésbé nyert ügyünk volna” – írja Esterházy Péter (legalább) két helyen.⁹

⁷ Esterházy Péter: Az Ókútról. In: *A szabadság nehéz mánora*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 2003. 260. (Eredeti megjelenés: Élet és Irodalom, 1997/22.)

⁸ Milosevits Péter: A családregegy de(re)konstrukciója. 2000, 2005/12. <http://ketezer.hu/2005/12/a-csaladregeny-derekonstrukcioja/> (Letöltve: 2018. 03. 26.)

⁹ Esterházy Péter: *A kitömött hattyú*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1988. 88., Esterházy Péter: *A halacska csodálatos élete*, Budapest, Pannon Könyvkiadó, 1991. 157.

Ezt az „írói receptet” alkalmazva állíthatjuk, hogy ha Esterházy egyfajta poszt-modern aparegényt – „apateózist” – kívánt megjeleníteni a *Harmonia caelestis*ben, akkor Szabó Magda *Régimódi története* lehet benne a családregény műfajának reprezentánsa.